

Uşak'ta Yaşayan Romanların Türk Eğitim Sistemi İçerisinde Yaşadıkları Problemler

Abdulkerim DİKTAŞ

Arş. Gör. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi
abdulkerim.diktas@usak.edu.tr

Ali Çağlar DENİZ

Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi FEF
caglardaniz34@gmail.com

Merve BALTIOĞLU

Arş. Gör. Uşak Üniversitesi İİBF
merve.onder@usak.edu.tr

Öz

Eğitim, Roman çocukların ve ailelerinin sosyal katılımları ve iyi oluş düzeyleri üzerinde merkezi bir role sahiptir. Çünkü Romanlar, şuan bile diğer etnik gruplara nazaran pazarlanabilir rekabet nitelikleri nispeten az insan toplulukları olarak görülmektedir. Romanların eğitim problemlerine değinmek üzere Türkiye'de ve bazı Avrupa ülkelerinde bir dizi çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalara katkı sağlamak, meseleye yeni bir perspektif kazandırmak ve mevcut durumun iyileştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla elinizdeki bu makale hazırlanmıştır. Roman çocukların Uşak'ta yaşadıkları eğitim problemlerini tespit etmeyi hedef alan bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerine göre desenlenmiştir. Roman çocukların eğitim öğretim hayatlarında yaşamış oldukları problemleri tespit etmek amacıyla uygulamaya koyduğumuz bu çalışma, aynı meseleyi dört farklı pencereden görebilme imkânı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Uşak, Romanlar, Eğitim Problemleri, Dezavantajlı Gruplar, Nitel Araştırma

The Problems of Roma People in Uşak City Related to Turkish Education System

Abstract

Education has a central role on well being and social inclusion of both gypsy children and families. Because, gypsies are people who are seen as disadvantageous when comparing with other ethnic groups. There have been a range of studies on gypsies educational problems in Turkey and some European countries. This paper was written to make a contribution, broden a horizon, and improve the current situation. For this reason, the study is designed as a qualitative research method to determine the problems gypsy children have in Uşak. This Gypsies work we put into practice in order to identify the problems they have experienced in the educational lives of children , but the issue has provided the opportunity to see four different perspectives.

Keywords: Uşak, Gypsies, Educational Problems, Disadvantageous Groups, Qualitative Research

Giriş

Romanların kökenleri konusu henüz netlik kazanmamış olmakla birlikte, 19. yüzyılın başlarında halkbilimciler, tarihçiler ve dilbilimciler ciddi bir şekilde bu konuya eğilmişlerdir. Hint dili ile Romanların konuştuğu dil (*Romani*) arasındaki benzerliklerin keşfedilmesiyle, Romanların kökenlerine ilişkin muamma da yavaş yavaş çözülmeye başlamıştır. Buradan hareketle, Romanların kökeni Hindistan'a dayandırılmaktadır (Aydoğan, 2006: 22). Hindistan'dan dünyanın değişik bölgelerine yayılmış olan Romanlar, şuan dünyanın hemen her yerinde varlıklarını devam ettirmektedirler.

Günümüz Türkiye'sinde Çingane, Roman, Abdal, Mıtrip, Çincane (Çingane?, AE) gibi isimlerle nitelendirilen Romanlar, kendilerini Türk devleti ile okadar özdeşleştirmişlerdir ki, bu durum onların kimliklerinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Bununla birlikte Romanlar üzerinde yapılan bilimsel araştırmalar, onların kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak gördüklerini, anayasa ile güvence altına alınmış temel insani hak ve imkânlardan yararlanamadıkları düşüncesi taşıdıklarını, alçaltıcı ve kötü koşullarda yaşamaya zorlandıkları fikrinin kendilerinde hâkim olduğunu göstermiştir (Marsh, 2008: 20). Bu düşünce biçiminin, Uşak'ta yaşayan Romanların ekseriyetinde de yerleşik durumda olduğu görülmüştür.

Toplumsal dışlanışlığın yanı sıra, Romanların yaşadıkları en büyük sorunlarından biri de eğitim alanında karşılaştıkları sorunlardır. Eğitim, *insanın olgun, erdem sahibi, mükemmel bir varlık haline gelme/getirme süreci* olarak görülebilir. Eğitimle insanın insani özelliklerinin geliştirilmesi, yani insanın daha da insanlaştırılması amaçlanır. Başka bir deyişle eğitim, değer oluşturma, insanı bu değerler doğrultusunda iyi ve güzele sevk etme, geçici arzular dünyasından ebedi değerler dünyasına taşıma işidir. Eğitim, kısaca bir etkileme süreci olarak tanımlanır, bu süreçte insanı iyi yönde etkileyerek sonuçta olumsuz etkenlerden etkilenmemesini öğretmek olarak da görülebilir (Şişman, 2014: 3-4).

Eğitim ailede başlar ve okulda, sokakta, iş yerinde devam eder. Dernekler, kitle iletişim araçları, siyasal partiler ve diğer kurumlar bu eğitim süreci içinde yer alırlar (Demirel ve Kaya, 2012: 5). Bununla birlikte kalıtım ve çevre, eğitimde duygusal, zihinsel ve bedensel gelişmeyi sağlayan en önemli iki faktör olarak karşımıza çıkar (Senemoğlu ve Subaşı, 1999: 10). Kalıtımın eğitim üzerindeki etkisi, kişinin sahip olduğu genler gereği öğrenmeye doğuştan yatkın olduğunu ifade etmektedir. Çevre ise, kişinin karakterini şekillendiren en önemli etkidir. Çünkü kişi, sürekli etkileşim içinde bulunduğu çevrenin kendisine çizmiş olduğu kalıplar çerçevesinde kişiliğini oluşturmaktadır.

Eğitim hakkı, bireyin en temel haklarından biridir. Formal veya informal hiç fark etmeksizin kişi bu hakkını kullanabilir, kullanmalıdır. Bireyin eğitim-öğretim hakkı anayasal olarak güvence altına alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesinde, eğitim-öğretim hakkı ve ödevi,

eğitim hakkının devletin güvencesinde olduğu ve ne şartlar ve hangi kurallara göre yapılacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Buna göre kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz (Saylan, 2013: 171). Bununla birlikte toplumun bazı kesimlerine uygulanan ciddi mahalle baskısı, kişileri zorunlu olarak eğitim-öğretim hakkından yoksun bırakılmaya itmektedir. Romanlar da bu itilmişliğin kurbanı olmaktan kendilerini kurtaramamışlardır. Onların eğitim-öğretim ile ilgili yaşadığı başlıca sorunlar, bu tür çalışmaların temel konusu olmuştur.

Eğitim, Roman çocukların ve ailelerinin sosyal katılımları ve iyi oluş düzeyleri üzerinde merkezi bir role sahiptir. Çünkü Romanlar şuan bile diğer etnik gruplara nazaran pazarlanabilir rekabet niteliklerine daha az sahip olan insan toplulukları olarak görülmektedir (Lane vd., 2014: 3). Romanların eğitim problemlerine değinmek üzere Avrupa ülkelerinde de bir dizi çalışmalar yürütülmüştür. Bu tür çalışmaları yürüten ülkelerin başında İngiltere yer almaktadır. İngiltere'yi takiben İspanya, Finlandiya, İskoçya, İrlanda, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Birleşik Krallık, Avusturya, Polonya, Bulgaristan, Hırvatistan ve Romanya gibi ülkeler gelmektedir. Bu ülkelerin tamamında Romanların yaşadıkları problemler benzerlik arz etmektedir. Buna dayanarak Romanların problemlerinin evrensel bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

Rus (2004: 5)'e göre kültürel ve sosyo-ekonomik durumları çeşitlilik arz etse de, bütün Avrupa ülkelerinde Roman çocukların problemleri günden güne artmaktadır. Okullaşma oranındaki sınırlılık, düzensiz katılım, dışlanma, okullardaki marjinalleşme ve ayrımcılık, başarı düzeyinin oldukça düşük olması gibi problemler yaygın olarak görülmektedir. Avrupa Konseyi gibi birçok uluslararası örgüt, bu problemlerin çözümü üzerine çeşitli teoriler ve tavsiye metinleri üretmişlerdir.

Roman çocukları arasında yaygın olarak gözlemlenen eğitim problemleri; okulu terk oranının yüksek olması, çok sık devamsızlık vakasının yaşanması ve okuma-yazmayı sökmede zorluk çekmeleridir. Ayrıca Roman topluluklarının eğitime gereken değeri vermedikleri ve çocuğun okullu olmasının Roman toplumlarında artı bir değer ifade etmediği de öne sürülen iddialar olarak çalışmalara yansımıştır. Bunların dışında Romanların eğitimden kopuş sebeplerinin başında maddi yetersizlik gelmektedir. Ailenin maddi yetersizlikleri sebebiyle Roman çocuklar erken yaşlarda okuldan ayrılıp çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Okul harçlığı bulamamak, okul masraflarını karşılayamamak, okul kıyafetlerinin getirdiği maddi külfet ve kırtasiye giderleri gibi başlıca eğitim masrafları, Roman çocukların okuldan ayrılmasında etkilidir. Roman çocukları eğitim öğretim ortamlarından uzaklaştıran bir diğer sebep ise okulda dışlanmanın yaşanmasıdır. Diğer öğrenciler tarafından dışlanmaya maruz kalan Roman çocuklar okuldan soğumakta ve eğitim için gönülsüz duruma gelmektedirler. Buna ek olarak okul yönetiminin de Roman çocukları zaman zaman dışlayıcı bir role

bürünmesi, onları bu konuda daha da kırılgan bir hale getirmektedir (Akkan vd. 2011: 63-67).

Okullarda yapılan ayrımcılıkla mücadele kapsamında ECRI (İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu)'nin 2011 yılında yayımladığı "Çingene Karşıtlığı ve Romanlara Karşı Ayrımcılıkla Mücadelede 13 Sayılı Genel Politika Tavsiye Kararı" metni, 24 Haziran 2011 tarihinde ülkemizde benimsenmiştir. Tavsiye niteliğinde olan bu kararların eğitim boyutunu ilgilendiren ilgi çekici maddeleri 5 ve 6. sayfada şu şekilde ifade edilmiştir:

- "Roman çocuklarının okulda maruz kaldıkları klişeleşmiş ifadeler, önyargılı yaklaşımlar ve ayrımcılığın önlenmesi ve bunlarla mücadele amacıyla, Roman olmayan çocukların ebeveynlerinin bilinçlendirilmeleri ve öğretim elemanlarının özellikle de kültürlerarası eğitim konusunda eğitilmeleri için tedbirlerin alınması,
- Okul eğitim programına Roman soykırımının ("Parrajimos") öğretilmesini dâhil edilmesi,
- Roman ebeveynlerinin anaokulunun önemi konusundaki bilinç düzeyini arttırmaya, çocuklarının okulu terk etmelerini önlemeye ve çocuklarının eğitimine öncelik vermelerini sağlamaya yönelik tedbirler alınması
- Roman çocuklarının okula entegrasyonunu sağlamak üzere çok sayıda Romanın öğretmenlik mesleğine katılmalarının temin edilmesi."

Okullardaki ayrımcılığı önlemek için tavsiye niteliği taşıyan bu kararların uygulanmasıyla, Roman çocukların eğitim problemlerine rahatlatıcı bir çözümlene getirileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte en azından ayrımcılık problemi ortadan kalkacak, sosyal dışlanmışlık minimize edilmiş olacaktır.

Roman çocukların mahallelerinde rol model olarak alabilecekleri kişilerin azlığı veya yokluğu da onların eğitim konusunda gönülsüz olmalarına sebebiyet vermektedir. Romanlar arasında erken yaşlarda evliliğin olması, onların eğitimden kopuş sebeplerinden bir diğeridir. Yapılan çalışmalar neticesinde Romanlar arasında evlilik yaşının ortalama 15-16 olduğu tespit edilmiştir. Bu yaşlar, çocukların ortaokul veya lise eğitimi gördükleri yaşlara tekabül etmektedir. Bununla birlikte konar-göçer yaşam tarzını benimsemiş olan Romanlar, yaşam tarzları gereği formal eğitim kurumlarına dâhil olmada bir takım güçlükler çekmektedirler. Çünkü eğitim öğretim faaliyetleri yerleşik bir yaşam tarzını gerektirir. Ayrıca konargöçer yaşam tarzını benimsemiş Roman çocukları erken yaşlarda müzikle ilgilenmeyi, okula gitmekten daha cazip görmektedirler. Çünkü müzik onlar için hem bir eğlence hem de bir gelir kapısıdır (Akkan vd. 2011: 68-71; Deniz vd. 2015b).

Ancak Uşak'ta yaşayan Romanlar arasında müzisyenlik mesleğinin yaygın olmadığı önceki çalışmalarda tespit edilmiştir (Deniz vd. 2015a).

Çoğunluğun Romanlardan oluştuğu bazı okul ve sınıflarda, az sayıda bulunan diğer çocukların sınıflardan veya okullardan alınması ile tecrit edilmiş okul veya sınıfların ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu okulların başarı oranları diğer okullara nispeten daha düşüktür. Bunda, öğretmenlerin motivasyon düşüklüğü ve bu okullara tanınan imkanların azlığı etkilidir. Bunun yanı sıra fakir ailelere yapılan eğitim-öğretim yardımları kasıtlı veya kasıtsız olarak Roman çocuklara ulaştırılmamaktadır. Bazen de Roman ebeveynleri okul içerisine alınmamakta, çocuklarını bahçe kapısı dışında beklemek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum ebeveynlerin öğretmenlerle ve okul yönetimi ile iletişimini engellemekte ve çocuklarının eğitim durumlarını takip etmelerinin önünü kesmektedir (Marsh, 2008: 56). Ancak bu durumun Uşak için geçerli olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü yaptığımız saha çalışmalarında böyle bir bulguya rastlanılmamıştır.

Roman çocukların eğitim alanında yaşadıkları problemleri çözmek amacıyla Avrupa'da "okul arabulucuları ve eğitim yardımcıları" olarak isimlendirilen iki işlevsel grup oluşturulmuştur. Okul arabulucuları ve eğitim yardımcıları, Roman topluluklarının içerisinden seçilen kişilerdir. Okul arabulucularının görevi, Roman toplulukları ile okullar arasındaki bağlantıyı kurmaktır. Eğitim yardımcılarının görevi de, okulları ve sınıfları düzenlemek ve eğitim sürecinde öğretmene yardımcı olmaktır. Her iki grubun üzerinde odaklanması gereken temel konular ise; Roman çocukların okula gidip gitmediğinden emin olmak, onları dışlanmadan korumak ve okulda başarılı olmalarına yardımcı olmaktır. Roman topluluklardan seçilen kişilerin bu görevlerle eğitim sürecine dâhil edilmesi, Roman çocuklarının okullara daha kolay adapte olmasını ve başarı düzeylerinin yükselmesini sağlamıştır (Rus, 2004: 7-12).

Ülkemizde Romanların eğitim problemleri üzerine yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır. Daha çok problem tespiti niteliği taşıyan bu çalışmalar, içerik bakımından benzerlik arz etmektedir. Örnek teşkil etmesi bakımından Eyüboğlu (2007), gerek içinde bulunduğu kapalı toplumu terk ederek ana toplumun gövdesinde kendine yer arayan ailelerde, gerekse varoşlarını terk edemeyen ailelerde yaptığı incelemelerle tespit ettiği eğitim içerikli sorunları, şu ana maddeler halinde sıralamıştır:

1. Okula devam eden öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesinin çok düşük olması.
2. Ailede okuryazarlık oranının çok düşük olması.
3. Dengeli beslenme problemi.
3. Ailenin sürekli ve dengeli gelire sahip olmaması.
4. Yaş çocuklarının okula düzenli devam etmemeleri.
5. İlköğretimin ikinci kademesine devam etmeme eğilimi (özellikle kız öğrencilerde).

6. Çevrenin etkisi ile olumsuz davranışları okulda da sergileme eğilimi göstermeleri.
7. Ailelerin, çocuklarını aşırı korumacı davranarak okul bahçesinde beklemeleri ve çocuklar arasında çıkan olaylara velilerin müdahale etmesi. Küçük olayların büyütülmesi, okulun eğitim havasının bozulması.
8. Roman vatandaşların ağırlıkta olduğu okullarda görev yapan idareci ve öğretmenlerin görev motivasyonlarının düşük olması.
9. Romanların Kendilerinin negatif olarak algılandıkları saplantısına sahip olmaları. Kendilerinin, komşu ve akrabalarının kötü olmakla suçlanması.
10. Yaş çocuklarının okula devam etmeyip hurdacılık, at arabacılığı, pazarcılık vb. işlerde çalışmaları.
11. Ailede ve mahallede, okuyarak meslek sahibi olmuş kişilerin azlığı veya yokluğu. (Okuyan kişiler de bu mahallelerden taşınıp kimliğini gizleme eğilimi sergilemektedir).
12. Bu öğrencilerin ağırlıkta olduğu okullarda gerekli rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yetersiz olması.
13. Romanlara hizmet götüren devlet kuruluşlarının, olaylara sadece kendi pencerelerinden bakmaları; siyasi kaygıların ön planda olması. Temel hizmetler ve yardımların günübirlik yapılması; sosyoekonomik projelerin devamlılığının aksaması."

Tespit edilen bu problemlerin Uşak ilinde de var olup olmadığı, çalışmamızın temel yol haritası olarak kabul edilmektedir. Bu problemlerin tespiti ile sorunun çözümüne katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

Amaç ve Yöntem

Bu araştırmanın amacı, Uşak İli içerisinde yaşayan Roman topluluklarının eğitim sistemi içerisinde yaşadıkları problemleri tespit etmektir. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle desenlenmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır. Bu çalışmada, 2014-2016 yılları arasında Uşak İl merkezinde bulunan Aybey, Mehmet Akif, Karaağaç ve Dikilitaş Mahallelerinde meskûn Roman aileler ve bu ailelere mensup çocuklarla bu çocukların yoğunlukla eğitim öğretime devam ettikleri okulların idareci ve öğretmenleri ile çalışılmıştır. Çalışma grubunda maksimum çeşitliliği sağlamak adına 8 aile, 12 öğrenci, 6 idareci ve 10 öğretmenin işe koşulduğu bu çalışmanın toplam katılımcı sayısı 36'dır. Katılımcı sayılarının değişiklik arz etmesinde verilerin tekrara düşmesi etkili olmuştur.

Çalışma grubundaki katılımcıların kodlaması şu şekilde yapılmıştır: Aileler için A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8; Öğrenciler için Öğrn1, Öğrn2, Öğrn3, Öğrn4, Öğrn5, Öğrn6, Öğrn7, Öğrn8, Öğrn9, Öğrn10, Öğrn11, Öğrn12; İdareciler için İ1, İ2, İ3, İ4, İ5, İ6 ve Öğretmenler için Öğrt1, Öğrt2, Öğrt3, Öğrt4, Öğrt5, Öğrt6, Öğrt7, Öğrt8, Öğrt9, Öğrt10.

Verilerin Toplanması

Uşak'ta Romanların yoğunlukta yaşadıkları mahalleler tespit edilerek işe başlanmıştır. Tespit edilen mahallelerin muhtarlarından ve Roman derneklerinden referansla aileler belirlenerek randevu ile ziyaret edilmiş ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Uzman tavsiyesine dayandırılarak hazırlanmış olan açık uçlu sorular, görüşme esnasında katılımcılara sorulmuş ve cevaplar bazen ses kayıt cihazı kullanılarak bazen de kâğıt kalem yordamıyla not tutarak kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan verilerin daha sonra bilgisayar yardımı ile dökümü yapılmıştır. Görüşme yaparken katılımcılardan ses kaydı için izin istenmiş ve onların gönüllülüğü dikkate alınmıştır.

Bulgular ve Yorum

1. Ailelerle Yapılan Görüşmelerde Elde Edilen Bulgular

Uşak'ta yaşayan Roman aileler, çocuklarının eğitimleri ile ilgili olarak genel bir memnuniyetsizlik hâli sergilemektedirler. Ailelerin eğitimle ilgili memnuniyetsizliklerinin temel noktasının, okul içerisinde kendilerine karşı önyargılı olduğu düşüncesinin yattığı görülmektedir. Bütün sorularımızı toplumsal önyargıya dayandırarak cevaplandıkları tespit edilmiştir. Ailelere, *"çocuğunuzun evde derslerine yeterince vakit ayırdığını düşünüyor musunuz?"* diye sorduğumuzda, çocukların derslerine yeterince vakit ayırmadığını, çocukların okuldaki ayrımcılık sebebi ile derslerden soğudukları için evde de ders çalışmadıklarını ifade etmektedirler. Bu durumu A1 kodlu aile şu şekilde ifade etmiştir: *"Çocuklar evde ders çalışmıyorlar. Niye çalışsın ki? Okulda akşama kadar ayrımcılık yapıyorlar, çocuğun hevesi mi kalır ders çalışmaya?"*

Yukarıdaki ifadede bir mantığa bürüne söz konusudur. Öğrencinin vazifesini yerine getirmeyişini aile kendince gerekçelendirmekte ve bunu meşru olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte rol model eksikliği, kültürel sermayenin olmayışı ve sistematik dışlanmışlık da çocukların ders çalışmayış sebepleri olarak dile getirilebilir. *"Ev içerisinde çocuğun ders çalışabileceği müsait bir ortam var mı?"* sorusuna ailelerden değişik cevaplar gelmiştir. Bazı aileler çocuklarının kendi odaları olduğunu, isteseler orada ders çalışabileceklerini söylerken, bazı aileler de evlerinde çocukların ders çalışabilecekleri müsait bir ortamın olmadığını dile getirmişlerdir. Bu soruya A3 ve A5 kodlu katılımcıların cevapları şu şekildedir: *"Valla benim kızımın kendi odası var, orda ders çalışabilir ama çalışmıyor işte, yoksa oda var, yok değil"* (A3). *"Ne yalan söylüyüm çocuğun bir odası yok, ev de kalabalık oluyor, nerde ders çalışsın?"* (A5).

Aile görüşmelerinde, evlerin kalabalıklığı gözlemlediğimiz durumlardan biridir. Dolayısıyla kalabalık nüfus sebebiyle öğrencinin ev içerisinde ders çalışmak için müsait ortamının olmayışı geçerli bir sebep olarak kabul edilebilir. Kendine has bir odası olduğu halde öğrencinin ders çalışmamasını aileler bir önceki soruya verdikleri cevap ile gerekçelendirmişlerdir. Bunun

dışında öğrencinin kendi iradesi ile derslerine yeterli vakit ayırmaması, araştırılması gereken farklı nedenlerle açıklanabilir. Velilerin, çocuklarının derslerini ve okula devam durumlarını takip etmek amacıyla öğretmenleri ile bir araya gelmedikleri de tespit ettiğimiz bir diğer bulgudur. “Çocuğunuzun derslerini ve okula devam durumlarını takip etmek için öğretmenleri ile ne sıklıkla bir araya geliyorsunuz?” sorusuna katılımcılardan A7 kodlu ailenin cevabı şu şekildedir: “Valla hocam okulu bilmiyoruz, gidip geliyorlar işte, öğretmenleriyle görüştük desek yalan olur”.

Öğrenci başarısında velinin ilgisi etkili faktörlerden biridir. Yukarıdaki ifadeden Roman velilerin, çocuklarının eğitim durumu ile pek de ilgili olmadıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Roman çocukların eğitim hayatlarındaki başarısızlıklarında ailelerinin payının olduğu söylenebilir. Hal böyle iken, “okul yönetiminden ve öğretmenlerden memnun musunuz?” şeklindeki sorumuza veliler olumsuz yanıt vermişler ve ortaya çelişkili bir durumun çıkmasına neden olmuşlardır. Bir önceki soruda okul yöneticileri ve öğretmenleri ile bir araya gelmediklerini ifade Roman aileler, bu sefer okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin çocuklarına kötü muamelede bulunduğunu ve öğrenciler arasında ayrımcılık yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu çelişkiyi düzeltmek için ara sorular sorulmuş olsa da aileler ifadelerinde ısrarcı olmuşlardır. Örnek teşkil etmesi bakımından A8 kodlu ailenin ifadesi şu şekildedir: “Okul müdürü falan okulda ne olsa bizim çocuklardan biliyorlar. Öğretmen bizim çocukları cezalandırıyor önce. Hep Roman olduğumuz için böyle. Başkası yapsa bile bizim çocukları suçluyorlar. Memnun değiliz yani biz”.

Ailenin bu ifadesinin gerçeği yansıtabilmesi için bizzat kendileri tarafından gözlemlenmesi ve tecrübe edilmesi gerekir. Hâlbuki velilerin okul yöneticileri ve öğretmenleri ile irtibatı, kendi ifadeleriyle sabittir ki neredeyse yok denecek kadar sınırlıdır. Dolayısıyla bu bilginin kaynağının ne olduğu muğlâktır ve itibar edilebilirliği sorgulanabilir. Bununla birlikte bir veli hiç okula gitmemiş olsa bile çocuğunun anlatımları, kendi tecrübeleri veya bir akrabasının deneyimleri ile hareket ederek bu yargıya varabilir. Ancak bu konunun daha detaylı bir araştırmadan geçirilmesi de yerinde olacaktır. Ailelere “çocuğunuzun eğitim hayatına devam etmesini istiyor musunuz?” diye sordüğümüzda ise istisnasız olarak hepsi “evet” cevabı vermişlerdir. Nedeniyle birlikte açıklaması münasebetiyle A2 kodlu ailenin ifadesi aşağıdaki gibidir: “Çocuğumun okumasını isterim tabi, kim istemez. Bizim gibi sürünsün mü okumasın da? Okusun kendini kurtarsın, devlete adam olsun”.

Her aile gibi Roman aileler de çocuklarının eğitim hayatının devam etmesini istemekte, onların geleceklerini kurtarmalarını arzu etmektedirler. Burada dikkat çeken nokta, cümlenin sonundaki “devlete adam olsun” ifadesidir. Uşak'taki Romanların devlete saygılı bir tavır sergiledikleri görülmüştür. Vatan, millet, bayrak ve devlet sevgilerini her fırsatta dile getiren Romanlar, devlete olan bağlılıklarını ifade etmekten de geri durmamışlardır. Bu ailelerin çocuklarına en çok yakıştırdıkları meslek ise öğretmenlik ve doktorluktur. Ailelerin gözünde öğretmenlik ve doktorluk, en prestijli meslek grupları

olarak dile getirilmiştir. Ayrıca bu iki meslek grubunu aileler, toplumsal sınıf atlama araçları olarak görmektedirler. Çocuklarının sonuna kadar eğitim görmelerini arzu eden ailelere “*çocuğunuzun kaç yaşında evlenmesini istersiniz?*” diye sorduğumuzda ise aileler, çocuklarının erken evlenmelerine karşı çıktıklarını ifade etmişlerdir. Onları temsilen A4 kodlu ailenin ifadesi şu şekildedir: “*Ne evliliği, okuyacak benim çocuğum. Önceden hep erken evlendirirlerdi, ben 13 yaşında evlendim de ne oldu? Okulu bitsin, askerliğini yapsın, ondan sonra isterse evlenir*”.

Erken yaşta evlilik meselesi, Uşak’ta yaşayan Romanların problemlerinden biridir (Deniz vd., 2015a). Geçmişte çocuk yaşta evliliklerin olduğu, şimdilerde bu tür evliliklerin biraz daha azaldığı çalışma sırasında tespit edilen bulgulardandır. Velilerin hemen hemen tamamının erken yaşta evlenmiş olmaları, erken evliliğin zorluklarını bizzat tecrübe etmiş olmaları, çocuklarının evlilikleri hakkındaki bu düşüncelerinin oluşmasında etkili olmuştur. Ortaya çıkan bu tabloya göre aileler için öncelik, çocuklarının eğitimindedir. Ancak “*devletin, eğitim öğretim konusunda sizlere yeterince yardımcı olduğunu düşünüyor musunuz?*” şeklindeki sorumuza aileler olumsuz yanıt vermişlerdir. Görüşme yapılan hiçbir aile devletin kendilerine sunduğu eğitim öğretim imkânlarından memnun değildir ve bu düşüncelerini A6 kodlu aile şu şekilde ifade etmiştir: “*Devlet önce okuldaki ayrımcılığı önlesin o yeter bize. Çocuklarımızı cingen diye dışlıyorlar hep. Bize para yardımı da yapmaları lazım. İşimiz yok ki çocukları adam gibi okutalım. Devlet bize ya iş verecek ya para ki çocuklarımız okusun*”.

Aile, mevcut eğitim öğretim sisteminden kaynaklı memnuniyetsizliğini öncelikle okul içerisindeki önyargıya bağlamış, ardından maddi koşullarının yetersizliğinden mütevellit çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının tam karşılanmadığını vurgulamışlardır.

Roman aileler çocuklarının eğitime devam etmesini istemekte, lâkin eğitimleri için gerekli hassasiyeti gerek içinde buldukları maddi yetersizliklerden dolayı, gerekse sosyal çevrenin olumsuz etkilerinden dolayı gözetememektedirler. Roman ailelerle yapılan mülakatlar ve sahada yapılan gözlemler neticesinde çoğu öğrencinin evinde uygun ders çalışma koşullarının olmadığı bulgulanmıştır. Bu durum hane nüfuslarının fazla oluşlarına yahut maddi yetersizliklerine bağlanabilir. Okul yönetimi ve öğretmenleri ile irtibatı zayıf olan aileler, çocukların okulda ayrımcılığa maruz bırakıldığını iddia etmekte ve bundan dolayı çocukların eğitim hayatında zayıf olduklarını düşünmektedirler. Çocuklarının erken yaşta evlenmelerini artık tasvip etmeyen aileler, eğitim öğretim faaliyetleri için devletin kendilerine yeterince imkân sunmadığını ifade etmekte, bunun çözümü için de kendilerine iş verilmesi veya maddi olarak finanse edilmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Ailelerin bu düşüncelerinde samimi oldukları ve yapılan tüm mülakatlarda çocuklarının erken evliliklerine karşı oldukları görülmüştür.

2. Öğrencilerle Yapılan Görüşmelerde Elde Edilen Bulgular

Uşak'taki örgün eğitim kurumlarında öğrenim gören Roman öğrencilerin genel olarak eğitim hayatlarından memnun oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte zaman zaman ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade eden öğrenciler, bu durumdan şikayet ederek toplumun kendilerini kabullenmelerini arzu etmektedirler. Spesifik olarak *“eğitim öğretim ortamınızdan memnun musunuz?”* diye sorduğumuzda, öğrencilerin tamamı memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Örnek teşkil etmesi bakımından Öğrn1 kodlu öğrencinin ifadesi şu şekildedir: *“Memnunum, arkadaşlarla falan iyi geçiniyoruz, öğretmenler de iyi”*.

Öğrenci, memnuniyetinin sebebini arkadaşları ile iyi ilişkiler kurmasına ve öğretmenlerinin davranış bakımından iyi olmalarına bağlamıştır. Bu şartların sağlandığı eğitim öğretim ortamı ona göre iyidir ve memnuniyet için gerekli asgari şartları sağlamaktadır. Bununla birlikte öğrenciler eğitim öğretim sırasında bir takım zorluklar yaşamaktadırlar. Bunu tespit etmek amacıyla *“eğitim öğretim sırasında yaşadığınız zorluklar nelerdir?”* diye kendilerine sorduğumuzda hepsinin ortak cevabı *“önyargı”* olmuştur. Onları temsilen Öğrn3 kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir: *“Bazen ayrımcılık yapıyorlar. Roman olduğumuz için bizimle oynamıyorlar bazen. Sınıfta bişey olsa ilk bizden biliniyor”*.

Romanların yaşadıkları en büyük problem, topluma entegre olamama ve toplumsal önyargıya maruz bırakılmadır. Bu durum hayatlarının her safhasında karşılarına çıkmaktadır. İş yaşantısında, eğitim öğretim ortamında, komşuluk ilişkilerinde ve hatta ibadethanelerde bile Romanların ikinci sınıf vatandaş muamelesi gördüğü herkesçe aşikârdır. Roman öğrenciler küçük yaşlarından itibaren önce toplumda, sonra okullarda bu muameleye maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Öğrenciler, her ne kadar arkadaşları ile iyi ilişkiler kurmuş olsalar da, zaman zaman yine arkadaşları tarafından rahatsız edildikleri durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. *“Arkadaşlarımızın en çok hangi davranışları sizi rahatsız ediyor?”* şeklindeki sorumuza Öğrn5 kodlu katılımcının ifadesi şu şekilde olmuştur: *“Mesela arkadaşlar kavga ediyorlar, sonra bana gelip şu cingeneri topla da gel şunları dövelim diyorlar. Sen cingensin, kalabalıksınız topla da gel diyorlar. Bu beni çok rahatsız ediyor”*.

Bilimsel açıdan bakıldığında *“Çingene”* tabirini kullanmanın herhangi bir sakıncası olmasa bile, toplumun hafızasında yer etmiş pejoratif anlamları sebebiyle *“Çingene”* tabirini kullanmak, Roman vatandaşları rahatsız etmektedir. Uşak'ta görüştüğümüz Romanlardan bazıları kendilerini Çingene olarak tanımlamakta bir sakınca görmezken, büyük çoğunluğu Çingene tabirinden rahatsızlık duymaktadır. Bu, Türkiye genelinde de rastlanılan bir durumdur. Bazı çalışmalarda tabirin olumsuz yorumlanmaması gerektiği de belirtilmiştir (Deniz vd. 2015b). Bu durum, onların çocukları için de geçerlidir ve Roman öğrenciler arkadaşları

tarafından “Çingene” olarak tanımlanmalarından rahatsızlık duymaktadırlar. Kavga gibi olumsuz bir olay ile ilişkilendirilmeleri de onları rahatsız eden bir diğer husustur. Buna ek olarak “nasıl bir eğitim öğretim ortamı olmasını istersiniz?” diye sorduğumuzda ise öğrenciler, ekseriyetle önyargının hiç olmadığı bir sınıf ortamı tahayyül ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda Öğrn2 kodlu katılımcının ifadesi aşağıdaki gibidir: “Arkadaşlarımızın bizi dışlamadığı bir ortam isterim. Bize Çingene falan demedikleri bir ortam olmasını isterim”.

Daha önce de bahsedildiği gibi önyargı konusundaki rahatsızlıklarını sürekli olarak dile getiren Romanlar, bu problemin eğitim öğretim ortamlarından da temizlenmesi gerektiğini düşünmekte ve dahi istemektedirler. Bu problemin giderilmesi durumunda çoğu Roman öğrencinin eğitim hayatına devam edebilmesinin önündeki engellerden birinin kalkacağı düşünülmektedir. Çünkü “eğitim hayatınızı devam ettirmeyi düşünüyor musunuz?” diye sorduğumuzda öğrenciler buna olumlu yanıt vermişler, fakat önyargının okullardan yok edilmesi gerekliliğini bir kez daha vurgulamışlardır. Öğrn9 kodlu katılımcının bu konudaki beyanati şu şekildedir: “Eğitim hayatıma devam edeceğim tabi. Okumayı kim istemez? Ama okuldaki ayrımcılık olmasa daha güzel okuruz, daha istekli oluruz”.

Maruz kaldıkları önyargının kendilerinde meydana getirdiği olumsuz durumları dile getirmekte tereddüt etmeyen Romanlar, eğitim konusunu da bu perspektifte değerlendirmiş ve eğitim hayatlarının devamlılığında bu problemin ortadan kaldırılmasının gerekliliğine bir kez daha dikkat çekmişlerdir. Roman öğrencilerin eğitim hayatlarına devam ettikleri veya eğitimi yarıda bıraktıkları takdirde, kendilerine hangi mesleği yakıştırdıkları da bir diğer merak konusudur. Bunun için “ileride hangi mesleği yapmayı düşünüyorsunuz?” diye kendilerine bir soru yönelttiğimizde, istisnasız tamamı eğitim süreci sonunda elde edebilecekleri meslek dallarını işaret etmişlerdir. Bu meslekler öğretmenlik, avukatlık, elektrik mühendisliği, bilgisayar programcılığı, inşaat teknikerliği ve subaylık gibi çeşitlilik arz eden mesleklerdir. Bu konuda Öğrn11 kodlu katılımcının ifadesi aşağıdaki gibidir: “Ben bilgisayar programcısı olmak istiyorum. Çünkü bilgisayarı çok seviyorum, sabah akşam bilgisayardan, söker takarım yani anlarım bilgisayardan. O yüzden”.

Bu öğrencinin, kendi kabiliyetlerinin farkında olduğu ve bu doğrultuda bir gelecek planlaması yaptığı görülmektedir. Diğer öğrenciler de kendilerine uygun buldukları mesleklerin nedeni açıklarken, kendilerinin o yöndeki kabiliyetlerini dile getirmişlerdir. Roman öğrencilerinin eğitim hayatlarını sekteye uğratan faktörlerden biri olan erken yaşta evlilik de buna ek olarak öğrencilere sorulmuştur. “Kaç yaşında evlenmeyi düşünüyorsunuz?” tarzındaki sorumuza öğrenciler yirmi yaş üzeri bir sınır belirlemişler ve bu doğrultuda cevap vermişlerdir. Örnek teşkil etmesi bakımından Öğrn10 kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir: “Önce okulum bitsin, askere gidip geleyim, sonra evlenirim. Acelesi yok ya! 23-24 yaş bence iyi”.

Evliliğe giden yolda öğrencinin sıralaması dikkate değerdir. Önce eğitim hayatını merkeze alan öğrenci, ardından vatani görevini yerine getirmek için evlilik planını ertelemektedir. Kendi hesabıyla yirmi üç yaşına kadar hem eğitim hem de askerlik görevleri tamamlanmış olmak durumundadır. Ebeveynlerine göre daha geç yaşta evlenmeyi düşünen öğrenciler, bu konuda gelecekteki Romanların erken yaşta evlenmeyeceği yönünde bilgi vermektedirler. Son olarak kendilerine örnek aldıkları birinin olup olmadığını sordüğümüzde öğrencilerden iki farklı şahıs cevap olarak alınmıştır. Bunlardan biri avukat olan akrabaları, diğeri ise 26. Dönem İzmir milletvekili Özcan Purçu olmuştur. Bunu ifade eden Öğrn8 ve Öğrn12 kodlu katılımcıların ifadeleri sırasıyla şu şekildedir: “Avukat olan akrabamı örnek alıyorum kendime. Ben de onun gibi avukat olmak istiyorum” (Öğrn8). “Milletvekili varya mecliste, Purçu, onu örnek alıyorum. Adam bizi temsil ediyor sonuçta” (Öğrn12).

Roman çocukların, sayıları az da olsa kendilerine rol model olarak kabul edebilecekleri insanların olması, onların motivasyonları üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere rol model aldıkları şahısların biri kendileri için yakın, diğeri uzak örnektir. Bir öğrencinin şahsı rol model almadaki gerekçesi kendisinin de akrabası gibi avukat olmak istemesi, diğerinin gerekçesi ise kendisinin ulusal düzeyde temsil edildiğini düşünmesidir. Bu tür örneklerin çoğaltılması, Roman öğrencilerin gelecekteki inşasında şüphesiz ki etkili olacaktır.

3. İdarecilerle Yapılan Görüşmelerde Elde Edilen Bulgular

Okul idarecileri, okulun genel işleyişi ile ilgili konulara direkt muhatap olduklarından bu çalışmanın bir parçası olarak görüşlerine başvurulmuştur. Okuldaki asayişten, düzenden, huzur ve güven ortamından ve okulun genel akademik başarısından bizzat sorumlu olan idareciler, Roman öğrencilerin durumlarını bu pencerelerden değerlendirerek bir kanaat bildirmişlerdir. Kendilerine “Roman öğrencilerin okulun genel işleyişi içerisindeki konumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?” diye sordüğümüzde, genel olarak Roman öğrencilerin kural tanımaz olduklarını iddia etmişlerdir. Bu hususta İ1 kodlu idarecinin beyanları şu şekildedir:

“Hocam çocuklar gerek aileden aldıkları terbiyeden, gerekse kendi marjinal çevrelerinden gördüklerinden olsa gerek, genel bi kurallara uymama, kural tanımama halleri var. Okuldaki düzeni bozduklarına çok şahit oluyoruz. Kurallarımızı çoğu kez çiğnediklerine şahit oluyoruz. Şunu öğrenip geliyor çocuk: “Ben kaba kuvvetimle, gücümle, bağırarak çağırarak bir şeyleri yaptırabilirim” gibi bir algı var. Bu da tabi sıkıntı yaratıyor. Öğretmen üzerinde bıkkınlık yaratıyor”.

Okul idarecilerinin ortak kanaati Uşak'ta Roman öğrencilerin bu kuralları zaman zaman çiğnedikleri görülmektedir. Okul idarecilerinin ortak kanaati bu yöndedir ve bu durumun önüne geçmek için çalışmalar yürütmektedirler.

İlk soruyu tamamlayıcı olması bakımından idarecilere “Roman öğrencilerin okul içerisindeki genel huzur ortamına pozitif veya negatif katkıları nelerdir?” diye sorduğumuzda, idarecilerden pozitif katkı sunduklarını ifade eden çıkmamıştır. Genel kanaat Roman öğrencilerin okul huzuruna negatif katkı sundukları yönündedir. Bu konuda İ2 kodlu idarecinin ifadesi şu şekildedir:

“Negatif katkıları var. Mesela çocuktan haraç alma, tehdit etme, onun sahip olduğu bir eşyayı zorla ondan alma, bir oyun içerisinde bile normal hani bir futbol maçı yapıyor beden eğitimi dersinde veya teneffüste bir oyun oynuyorlar yani orda yenildiğinde ‘hayır ben kazandım sen kazanmadım’ deyip çocuğu, karşı tarafı baskı altına alma, bu baskı da tabii diğer çocuklara olumsuz yansıyor. Öğretmenlere, idareye olumsuz yansıyor”.

Yukarıda bahsi geçen negatif davranışları bir öğrencinin sergilemesi, eğitimin çıktılarını açısından beklenen bir durum değildir. Eğitimin amacı, pozitif yönde davranış değişikliği meydana getirmektir. Roman öğrencilerin bu konuda zorluk çıkardıkları iddia edilmekteyse de, bu konuda öğrencilere ne tür rehberlik hizmetleri sunulduğundan dem vurulmamaktadır. Okul idarecileri, Roman velilerle de bir takım sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. “Roman veliler ile sorunlar yaşıyor musunuz? Eğer yaşıyorsanız bu sorunlar en çok hangi konularda vukuu buluyor?” diye idarecilere sorduğumuzda, velilerin okul idarecilerine ve öğretmenlere karşı saygısız tavırlarından ve okula gelip başka öğrencilere zarar verdiklerinden dem vurmuşlardır. İ3 kodlu idarecinin bu konudaki beyanını şu şekildedir:

“Çocuk velisine olumsuz bir şeyler anlatıyor, yalan yanlış, çocuğun anlatımıyla veli buraya geliyor. Veli çocuğun ağzına bakıp okula geldiğinde öğretmenle olsun idare ile müdürle olsun konuşurken saygı kurallarının dışına çıkarak konuşuyor, küfür falan ediyor. Mesela bir kere çocuk velisine yalan yanlış bir sürü şey anlatmış, veli bana telefon ediyor ki: ‘Hocaaa işte geliyorum sana şey yapacam şunu yapacam falan. Tehdit ediyor”.

Okulun genel işleyişinin dışında ayrımcılık meselesi de idarecilere sorulmuştur. “Okul genel mevcudu içerisinde Roman öğrencilerin kendilerini ayırttıklarını veya arkadaşları tarafından ayırttıldıklarını düşünüyor musunuz?” diye sorduğumuzda, genellikle Roman öğrencilerin kendilerini ayırttıklarını ifade etmişlerdir. Örnek teşkil etmesi bakımından İ4 kodlu katılımcının ifadesi aşağıdaki gibidir:

“Hocam genellikle Roman öğrenciler kendilerini ayırttırıyorlar demek daha doğru olur. Mesela en ufak bir sürtüşme olsa çocuklar arasında, Roman olanlar hemen bir araya toplanıp diğer öğrencilerin üzerine yürüyorlar. Çok kolay gruplaşıyorlar ve kendilerini ayırt tutuyorlar diğerlerinden. Ha diğer öğrenciler de aslında onların kendilerine zarar vermelerinden çekindikleri

için onlardan uzak duruyorlar. Bu tür ayrışmalar oluyor ama kimsenin kasıtlı olarak onları Roman oldukları için dışlandıklarını düşünmüyorum ben”.

Bu olaylar karşısında Roman olmayan öğrenci ve velilerin, Roman öğrencilere karşı tutumunun nasıl olduğu da önemlidir. Bunu tespit etmek için idarecilere “Roman olmayan velilerinin, Roman öğrencilere karşı tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?” diye sordüğümüzda, velilerden bir kısmının Roman öğrencilerin tavırlarından dolayı tedirgin olduklarını fakat genel olarak velilerin bu konuda olumsuz bir yaklaşımının olmadığını ifade etmişlerdir. Bu hususta İ5 kodlu idarecinin ifadesi aşağıdaki gibidir:

“Bana şimdiye kadar gelip de ‘Hocam benim sınıfımda göçebe var. Ben bununla aynı sınıfta çocuğumu okutmak istemiyorum hani değiştirin’ diyen yok. Ha ama veli şuna bakıyor, çocuğunun arkadaşları temiz mi, ahlaklı mı, hırsız mı, bunun Romanlıkla alakası yok, genel olarak bu konularda veliler çocuklarını tembihliyor. Ama özellikle Romanlara yönelik velinin bir talebi olmadı bugüne kadar. Sadece bazı veliler tedirgin oluyorlar çocuklarına zarar verirler, işte döverler falan diye ama o da çok nadir görülüyor”.

Sadece Roman öğrencileri işaret etmemekle birlikte, genel olarak velilerin çocuklarına hijyen koşullarına ve ahlak kurallarına riayet etmeyen arkadaşlarından uzak durmalarını tembihlemeleri normal bir ebeveyn hassasiyeti olarak değerlendirilebilir. Son olarak idarecilere “Roman öğrencilerle ilgili olarak öğretmenlerden nasıl dönütler alıyorsunuz?” diye sordüğümüzda, öğretmenlerden gelen dönütlerin genellikle akademik başarı durumları ile ilgili olduğu görülmüştür. Örnek teşkil etmesi bakımından İ6 kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir: “Şimdi şöyle, hayatı boş vermişlik havaları var bunların bu derslere de yansıyor. Eğitimdeki aradığım verimi bunlarda tam alamıyorsunuz, yani mesela Teog’da başarılı değiller, derslerdeki sınavlarda başarılı değiller. Bi Fen Lisesi çıkmıyor mesela bunlardan. Öğretmenlerimiz genelde bu durumdan şikâyetçiler”.

Roman öğrencilerin öğretmenleri, onların akademik başarı düzeylerinin düşük olmasından şikâyet etmektedirler. Gerek kendi derslerinde, gerekse Teog’da başarı gösteremeyen Roman öğrenciler, bunun neticesinde iyi bir liseye yerleşememekte ve dolayısıyla geleceklerini eğitimle inşa etme konusunda geride kalmaktadırlar. Hatta çoğunluk itibarıyla Alevi olan Uşak Romanlarının bazılarının çocuklarının sınav sonuçlarına göre İmam-Hatip Ortaokuluna kaydettirildiği görülmüştür. Öğrn12 kodlu öğrenci, okuldaki akademik başarısızlığının bir sebebi olarak kendisine ağır gelen İmam-Hatip Ortaokulu müfredatını göstermiştir.

Öğretmenlerin öğrenci başarısızlığını yine öğrenciye yüklemesi de pedagojik açıdan doğru değildir. Bu öğrencilerin sosyo-ekonomik durumları da göz önünde bulundurularak uygun eğitim ortamlarının oluşturulması

gerekmektedir. Ayrıca hayata dair boş vermişliğin ve öğrencilerin ideal eksiklerinin giderilmesinde en etkili mücadeleyi vermesi gereken paydaşlardan biri de öğretmenlerdir. Dezavantajlı grupların sosyal olarak içerilmeleri ve onlara uygun eğitim sistemlerinin geliştirilmesi hususunda öğretmenlerin bilgilendirilmesi ve Milli Eğitim Bakanlığının bu konu üzerinde özel çalışmalar yapması bir gereklilik olarak düşünülebilir.

4. Öğretmenlerle Yapılan Görüşmelerde Elde Edilen Bulgular

Roman öğrenciler, günlerinin büyük bir bölümünü okulda öğretmenleri ile birlikte geçirmektedirler. Dolayısıyla öğretmenlerin bu öğrenciler hakkındaki malumatı derin ve değerlidir. Roman öğrencilerin pozitif ve negatif bütün davranışlarına bizzat şahit olan öğretmenler, onların problemleri ile de yakinen ilgilenmektedirler. Öğretmenlere “Roman öğrencilerinizin okul içerisinde en çok karşılaştıkları problemler sizce nelerdir?” diye sorulduğunda, arkadaşları ile iyi ilişkiler kuramama, derslere adapte olamama ve ailelerinin okuldaki sosyal yaşantıya fazla müdahil olması cevaplarını vermişlerdir. Bu hususta Ögrt3 kodlu öğretmenin beyanları şu şekildedir:

“Bir kere bu çocuklar derslerde aktif değiller, derslere kendilerini veremiyorlar ve dolayısıyla başarı oranları çok düşük. Yani derslerle ilgili problemleri var. Arkadaşları ile anlaşamadıkları zamanlar oluyor, işte kaogadır gürültüdür vesaire. Bi de bakın bu çocukların anne babaları veya ağabeyleri en ufak problemde okula geliyorlar, çocuklarını diğer çocuklara karşı korumaya kalkıyorlar, bu bazen tatsız olaylara neden olabiliyor”.

Öğretmenlerin bu düşüncesini idarecilerin de benzer şekilde taşıdıkları yukarıdaki çözümlenmelerde ifade edilmiştir. Roman çocukların okulda yaşadıkları problemler genel olarak bu üç kategori altında toplanabilir. İşin ilginç yanı, idareciler ve öğretmenler, Roman çocukların etnik bir ayrımcılığa maruz kaldığını düşünmemektedirler. Bunu test edici soruların hiç birisinde ayrımcılık yaşadıklarına dair bir ifadeleri gözlenmemiştir. Ancak yapılan gözlem ve mülakatlar neticesinde bahsedilen üç durumun oluşmasındaki temel nedenin sosyal dışlanmışlık olduğu da açıktır.

Roman öğrencilerin akademik başarı durumları ile ilgili olarak öğretmenlere “Roman öğrencilerinizin en çok başarı gösterdikleri dersler hangileridir?” şeklinde bir soru sordumuzda, onların esasında hiçbir derste aktif başarı gösteremediklerini, bununla beraber genellikle Türkçe ve Sosyal Bilgiler derslerinde diğer derslere nazaran daha başarılı olduklarını ifade etmişlerdir. Örnek teşkil etmesi bakımından Ögrt7 kodlu öğretmenin ifadesi şöyledir: “Şimdi hocam aslında hiçbir derste aktif başarılı olduklarını söyleyemeyiz ama hani Türkçe derslerinde biraz daha başarılılar diyebiliriz. Genelde sözel dersleri daha iyi. Mesela Sosyal de öyle, Sosyal Bilgiler dersleri de diğerlerinden daha iyi”.

Akademik başarı düzeylerinin düşük olduğu söylenen Roman öğrenciler, sözel ağırlıklı derslerde diğerlerine oranla daha başarılı görülmektedirler. Bu

durum, onların sosyal yönünün daha ağır bastığı şeklinde yorumlanabilir. Mekanik işleri veya sayısal bilimleri tercih etmek yerine, sosyal işleri veya sosyal bilimleri tercih ettikleri düşünülebilir. Bununla beraber kendisini yargılamayan, suçlamadan dinleyen, anlamaya çalışan, yol gösterici öğretmenler ile öğrenciler arasında yakın bir bağ kurulmakta, öğrenci öğretmeni ve dersleri sevmekte, olumsuz davranışlardan kaçınmakta, dersine ve okuluna önem vermektedir (MEB). Buradan da anlaşılacağı üzere öğrenci sevdiği öğretmenin dersinde aktif olmaya meyillidir. Yani sorunun öğretmenlerin beyan ettiği gibi bir ders ya da alana karşı ilgiden ziyade öğretmen tutumları ile de ilgisi büyüktür.

Roman öğrencilerin durumları ile ilgili olarak öğretmenlere sorduğumuz bir diğer soru "Roman öğrencilerin ders esnasında derse, arkadaşlarına ve size karşı tutumlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?" şeklindedir. Bu soruya öğretmenler, Roman öğrencilerin ders esnasındaki tutumlarını pek tasvip etmediklerini, onların arkadaşlarını rahatsız ederek sağlıklı ders işlenmesini sekteye uğrattıklarını ve kendilerine karşı zaman zaman saygı sınırlarını aştıklarını ifade ederek cevap vermişlerdir. Örnek teşkil etmesi bakımından Öğrt2 kodlu öğretmenin ifadesi şu şekildedir:

"Bir kere derse karşı ilgisizler. Dersi dinlemek yerine kağıtla kalemle oynuyorlar veya arkadaşlarına sataşıyorlar. Ne biliyim sağa sola laf atıyorlar veya kalem silgi gibi şeyler atıyorlar. Bu da tabi konsantrasyonu bozuyor. Bize karşı da mesela bazen saygısız cümleler kullanıyorlar, üslupsuz konuşuyorlar. Tabi her zaman olmasa bile ara sıra bunları yaşıyoruz".

Öğretmenlerinin anlatımına göre okullarda meydana gelen Roman öğrencilerden kaynaklı bir diğer problem, ders içi düzen bozukluğudur. Derslere karşı olan ilgisizlikleri onları ders süresi boyunca başka şeylerle ilgilenmeye sevk etmekte, bu da dolayısıyla dersin işlenmesinde bir takım sıkıntılar meydana getirmektedir. Ders dinlemek yerine kalem ve silgiyle oynamayı, arkadaşlarını rahatsız etmeyi tercih eden öğrenci, öğretmenin ders işlenmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca üslup olarak öğretmenlerine karşı saygı çerçevesini aşan bu öğrenciler, öğretmenlerinin bu yöndeki şikâyetlerine hedef olmaktadır. Sınıf içerisindeki görev ve sorumluluklarını bu şekilde sabote ettiği iddia edilen Roman öğrencilerin okul araç gereçlerine karşı tutumu da önemlidir. Bu bağlamda öğretmenlere "okul araç-gereçlerini kullanım titizlikleri bakımından Roman öğrencilerinizi nasıl değerlendirirsiniz?" diye sorduğumuzda, bu konuda diğer öğrencilerle aralarında pek bir fark olmadığını, her çocuk gibi zaman zaman okul araç ve gereçlerine zarar verebildiklerini fakat Roman olmalarından kaynaklanan bir hınçla kasıtlı olarak bir zarar verme durumuyla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu hususta Öğrt6 kodlu öğretmenin anlatımı şu şekildedir:

"Ya çocuk her zaman çocukluğunu yapıyor tabi. Sıradan zarar verme şeyleri. Başka bir çocuk ne kadar sırayı çiziyorsa onlar da

ancak o kadar çiziyor. Diğer çocuklar nasıl duvarlarda ayak izleri çıkartıyorsa, onlar da o kadar ayak izi çıkartıyorlar. Yani özellikle Roman çocuklar okula daha fazla zarar veriyorlar diyemem”.

Bu soru ile özellikle Roman öğrencilerin okul araç ve gereçlerine zarar verme eğilimde olmadıkları tespit edilmiştir. Okuldaki eşyalara kasıtlı bir şekilde zarar verme girişiminde bulunmayan Roman öğrencilerin bu konudaki vukuatları, sıradanlaşmış öğrenci davranışları ile sınırlıdır. Bununla birlikte her öğrenci gibi Roman öğrencilerin de belirli konularda rehberliğe ihtiyaç duydukları aşikârdır. Öğretmenlere “Roman öğrencilerinizin en çok hangi konularda rehberliğe ihtiyaç duyduğunu düşünüyorsunuz?” diye sorduğumuzda, daha çok ailevi konularda, birlikte yaşamının sorumlulukları hususunda rehberliğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda Öğrt2 kodlu öğretmenin beyanatu şu şekildedir:

“Öncelikle sorumluluklarını iyi belletmek lazım bu öğrencilere. Toplumda birlikte yaşıyorsak kuralların kendileri için de bağlayıcı olduğunu iyi bilmeleri gerek. Bu çocukların aileleri de dağınık mesela, kimisinin anne babası ayrı, kiminin babası iki evli, dolayısıyla aileden kaynaklı problemler için de rehberlik edilmeli. Tabi bir de saygı meselesi var. Bu çocuklar büyüğe nasıl davranılır küçüğe nasıl davranılır bilmiyorlar. Bunu öğretmek lazım bu çocuklara”.

Öğretmenlerin ifade ettikleri rehberlik durumları ciddi toplumsal problemleri işaret etmektedir. Fakat bu durum sadece Roman öğrencilere has bir durum olmayıp, toplumun diğer fertlerinin de karşı karşıya gelebileceği genel geçer bir durumdur. Sorumluluk, toplumsal kurallara uyum ve saygı gibi kavramların, okul öncesi eğitim düzeyinden itibaren öğrencilere kazandırılması hedeflenmekte ve bu kavramların davranış haline getirilmesi amaç edinilmektedir. Dolayısıyla bu problemlerin Roman öğrencilerle sınırlı olmadığı yaygın bir gözlemdir ve çözümünde topyekun bir mücadele gerektirir.

Sonuç

Roman çocukların eğitim öğretim hayatlarında yaşamış oldukları problemleri tespit etmek amacıyla uygulamaya koyduğumuz bu çalışma, aynı meseleyi dört farklı pencereden görebilme imkânı sağlamıştır. Çocuklarının eğitim yaşantıları ile ilgili olarak aileler başka bir dünyadan meseleyi aydınlatırken, idareciler ve öğretmenler onların ifadelerine kısmen ters söylemlerle konuyu bambaşka bir mecraya taşımışlardır. Çocukların kendileri ise biraz ailenin ifadelerine yakın beyanatta, zaman zaman da öğretmen ve idarecileri doğrulamayı bir tutumla konuyu ifade etmişlerdir.

Bourdieu'ye (İdemen, 2008: 425-440) göre habitus, bireyin sosyal kökeni, bulunduğu sosyal konum ve eğitim kariyeri arasındaki ilişkilerin kesiştiği noktadır. Aktay'a (2010: 474-475) göre, aynı kalitede eğitim alanların veya aynı müfredatı alanların hepsi aynı tepkiyi vermemektedir ve gerek müfredatın içeriğine, gerekse eğitim pratiğinin kendisine bazı öğrencilerin daha kolay uyum sağlamasından ötürü eğitim sistemi bazı eşitsizlikler üretir. Roman öğrencilerin eğitim sisteminde dezavantajlı durumlarla karşılaştıklarını söylemek mümkündür.

Aileler, çocuklarının eğitim öğretim yaşantılarında karşılaştıkları birinci problemin önyargı olduğuna dikkat çekmişlerdir. Kendilerine karşı bu önyargı sebebi ile çocuklarının okulu pek sevmediklerini, derslerine gereken önemi bu yüzden vermediklerini ve evde dahi bu sebeple ders çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Evlerinin kalabalıklığı yüzünden çocukların evde ders çalışabilecekleri müsait bir ortamın olmadığı da, ailelerin ifadelerinden bir diğeridir. Bu problemin aşılabilmesi için, Roman mahallelerinde sadece Roman çocuklara yönelik eğitim öğretim faaliyetleri yürütecek etüt merkezleri kurulabilir. Bunun için kentteki Roman Derneği ve üyelerinin bir kısmı Romanlardan oluşan Uşak Alevi Kültür Derneği'nin müşterek bir çalışma yürütmesi faydalı olacaktır.

Roman ailelerin, çocuklarının okuldaki durumlarından haberdar olmak için okul yöneticileri ve öğretmenleri ile bir araya pek gelmedikleri görülmüştür. Bu durum, okul-veli işbirliğini sekteye uğrattığından, eğitimin bir ayağı eksik kalmaktadır. Roman ailelerin bu konudaki algıları veya düşünceleri, bir kısmı haklı olmakla birlikte genel itibarıyla klişelere dayanmaktadır. Zira az sayıda da olsa bu ailelerden çocuklarının eğitim sürecinde okulla işbirliği yapanların olduğu, bu çocuklardan üniversitelerin prestijli bölümlerinde öğrenim görenlerin bulunduğu elde ettiğimiz bulgulardandır.

Bununla birlikte Roman aileler, çocuklarının yüksek öğretime katılmasını arzu etmektedirler. Ayrıca okullarından dolayı çocuklarının erken evlenmelerini tasvip etmemekte, evlilik için erkek çocuklarına askerliği de şart koşmaktadırlar. Son olarak Roman ailelerin, çocuklarının daha iyi bir eğitim hayatına sahip olmaları için devletten beklentileri; okullardaki önyargının önlenmesi ve istihdam imkanlarına kavuşabilmektir.

Roman öğrenciler ise, genel hatları ile eğitim hayatlarından memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Arkadaşları ile iyi geçindiklerini ve öğretmenlerinin de kendilerine iyi davrandıklarını belirtmişlerdir. Bu, ailelerin öne sürdüğü öğretmenlerin çocuklarına karşı önyargılı oldukları tezini çürütmüştür. Öğrenciler, eğitim öğretim sırasında yaşadıkları problemlerden bahsederken, arkadaşlarının bazen Roman oldukları için kendileri ile oynamadıklarını ifade etmişlerdir. Fakat öğrenciler bu sefer de beyan değişikliğine giderek daha önce arkadaşları ile iyi geçindikleri yönündeki ifadelerinden caymışlardır. Eğitim hayatlarına devam edeceklerini ifade eden Roman öğrenciler, ileride yapmayı planladıkları

meslekleri de öğretmenlik, avukatlık, elektrik mühendisliği, bilgisayar programcılığı, inşaat teknikerliği ve subaylık şeklinde sıralamışlardır. Erken yaşta evliliğe sıcak bakmayan bu öğrenciler, evlenmek için üniversiteyi bitirip askere gidip geldikten sonraki dönemi belediklerini ifade etmişlerdir. Her ne kadar kendilerine rol model alabilecekleri insan sayısı azsa da, Uşak'taki Roman öğrenciler avukat olan akrabalarını ve 26. Dönem İzmir Milletvekili Özcan Purçu'yu örnek kabul ettiklerini belirtmişlerdir.

Okul idarecilerinin Roman öğrenciler hakkındaki düşüncelerine gelince onlar, ailelerden ve öğrencilerden farklı bir bakış açısıyla konuyu değerlendirmiş ve bu noktada ailelerin ve öğrencilerin beyanlarına ters bir yönde durum tasvir etmişlerdir. Roman öğrencilerin, okulun genel işleyişine negatif katkı sağladıklarını, genel bir kural tanımazlık hallerinin olduğunu, arkadaşlarına ve hatta öğretmenlerine karşı kaba kuvvet kullanma gibi bir eğilimlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca idareciler, Roman öğrencilerin okul içerisinde asayiş bozacak davranışlarda bulunduğunu, haraç alma, tehdit etme, arkadaşlarının eşyalarını zorla alma ve oyun oynarken dahi yenilse bile zorla kendini galip kabul ettirme gibi özellikler taşıdıklarını belirtmişlerdir. Roman velilerin, çocukların yanlış bilgi aktarımı ile okulu bastığı, idarecilere ve öğretmenlere karşı saygı sınırlarını aşan cümleler kurup hakaret ettikleri de idarecilerin ifade ettikleri bir diğer acı gerçektir. Okul içerisinde Roman öğrencilere karşı bir önyargının olup olmadığı konusunda ise idareciler, var olan önyargının Roman öğrencilerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Onların kendilerini arkadaşlarından ayırtmalarını, ufak tefek pürüzlerde anında kümelenmeleri, grup halinde hareket etmeleri ve bu halleri ile diğer öğrencilere zarar verme potansiyeli taşıdıkları için kendilerine karşı bir önyargı oluşturduklarını dile getirmişlerdir. Roman olmayan velilerin ise Roman öğrencilere karşı herhangi bir yaptırımlarının olmadığı, okul idaresine bu yönde diğer velilerden bir şikayet veya talep gelmediği ve kendi çocuklarını Roman çocuklardan uzaklaştırma gibi bir girişimlerinin olmadığı idarecilerin ifadelerinde görülmektedir.

Öğretmenleri ise, Roman öğrencilerin okul içerisinde en çok karşılaştıkları problemleri anlatırken onların derslerdeki başarısızlık durumlarını, ailelerin okul işleyişine müdahalesini ve çocukların kendi aralarındaki anlaşmazlıkları dile getirmişlerdir. Her ne kadar Roman öğrenciler genel hatlarıyla derslerinde başarısız olsalar da, Türkçe ve Sosyal Bilgiler onların diğer derslere nazaran daha başarılı oldukları dersler olarak işaret edilmiştir. Ders esnasında Roman öğrencilerin derse karşı ilgisiz oldukları, dersi dinlemek yerine başka şeylerle ilgilenmeyi tercih ettikleri, ders dinleyen arkadaşlarını rahatsız ettikleri ve zaman zaman da öğretmenlerine karşı sınıf içerisinde saygı sınırlarını aşan cümleler kurdukları öğretmenlerin beyanları içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte Roman öğrencilerin diğer öğrencilerden farklı olarak okul araç gereçlerine hususen bir zarar vermedikleri, normal bir öğrenci okul eşyalarına karşı ne ölçüde duyarlı ise Roman öğrencilerin de o

sınırlar içerisinde buldukları öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Rehberlik konusunda ise öğretmenler Roman öğrencilerin sorumluluklarını iyi öğrenmeleri konusunda bir rehberliğe ihtiyaç duyduklarını, toplumsal kurallara uyum için destek almaları ve aile içerisinde yaşadıkları problemlerle ilgili olarak kendilerine profesyonel yardımda bulunulması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Kaynakça:

- Akkan, B. E., Deniz, M. B. ve Ertan, M. (2011). *Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri*.http://www.spf.boun.edu.tr/content_files/Roman_Kitap_TR.pdf adresinden 26.09.2015 tarihinde alınmıştır.
- Aktay, Y. (2010). "Pierre Bourdieu ve Maxwell Cini Olarak Okul", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, 2. Basım, Der: G. Çeğin vd., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydoğan, D. (2006). *Yabancı Romanların Türkiye'ye Giriş, İkamet, Seyahat Özgürlükleri ile Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri*. Yüksek Lisans Tezi (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Bayraktar, Ö. (2011). *Romanlar: Başka Bir Dünyanın İnsanları*. [Global Media Journal Turkish Edition](http://www.globalmediajournal.com/turkish-edition/1(2):118-132) 1(2):118-132.
- Demirel, Ö., Kaya, Z. (2012). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Deniz, M., Deniz, A. Ç., Diktaş, A., Balcioğlu, M. (2015a). Rom and Lom People in Uşak City: Smiths (Demirciler) and Sieve Makers (Elekçiler), (ed. R. Efe, M. Ayışığı, Ö. Düzbakar, M. Arslan,) *Turkey at the Beginning of 21st Century: Past and Present*, Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
- Deniz, M., Deniz, A. Ç., Diktaş, A., Balcioğlu, M. (2015b). "Türk Kültür Coğrafyasının Bir Ögesi Çingeneler-Romanlar", *I. Uluslar arası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı*, Denizli, Pamukkale Üniversitesi E-Yayınları.
- ECRI (2011). Çingene Karşıtlığı ve Romanlara Karşı Ayrımcılıkla Mücadele ile İlgili ECRI Genel Politikası 13 No'lu Tavsiye Kararı.
- Eyüboğlu, S. (2007). *Romanlar ve Eğitim*.<http://egitimci1617.blogcu.com/cingeneler-ve-egitim/3410759> adresinden 13.12.2014 adresinden 06.12.2014 tarihinde alınmıştır.
- İdemen, B. (2008). "Sosyal Köken, Habitus ve Eğitim: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kavramı", *Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları*, Der: N. Yentürk vd. İstanbul, İ. Bilgi Ü. Yayınları.
- Lane, P., Spencer, S., Jones, A. (2014). *Gypsy, Traveller and Roma: Experts by Experience*. İngiltere: Angila Ruskin Üniversitesi Yayınları.
- Marsh, A. (2008). Etnisite ve Kimlik: Romanların Kökeni. E. Uzpeder ve S.Gökçen (der.), *Biz Buradayız: Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, İstanbul: Mart Matbaacılık, Sayı 20.
- Marsh, A. (2008). *Eşitsiz Vatandaşlık: Türkiye Romanlarının Karşılaştığı Hak İhlalleri* (Saha Araştırması).<http://www.errc.org/cms/upload/media/03/9A/m0000039A.pdf> adresinden 08.09.2015 tarihinde alınmıştır.

MEB:http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/42/01/738500/dosyalar/2013_03/22114200_etikliogretmenlik.doc adresinden 14.03.2016 tarihinde alınmıştır.

Rus, C. (2004). *The Training of Roma/Gypsy School Mediators and Assistants*. http://www.coe.int/t/dg4/education/roma/Source/Mediators_EN.pdf adresinden 07.06.2015 tarihinde alınmıştır.

Saylan, N. (2013). *Eğitim Bilimine Giriş*. 7. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Senemoğlu, N., Subaşı, G. (1999). *Eğitim Psikolojisi*. İstanbul: MEB Yayınevi.

Şişman, M. (2014). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayınları.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

